

NTULE OMENALA IGBO N'ABỤ EDEREDE IGBO

Nkoli Mercy Nnyigide*

&

Gladys Ifeoma Udechukwu*

<http://dx.doi.org/10.4314/og.v14i1.4>

Ụmị Ederede

Nchoputa na-egosi na ụfọdụ ndi odee agumagu Igbo na-esitekarị n'agumagu onu agbazite ihedị iche iche ha ji edeputa agumagu ha. Ha na-eziputakwa omenala na nkwenye ndi Igbo dijiche n'oru ekereuche ha. Ufodu ndi okammuta na ndi nchocha n' agumagu Igbo emeela nchocha madeputakwa otutu ederede gbasara uzọ di iche iche agumagu onu si aputa ihe na ngalabaiduuazi na ejije ederede Igbo. Mana o nwekebeghi nchocha doro anya e merela gbasara nke ana ngalaba abụ ederede Igbo. Ozọ, a choputara na ufodu umu akwukwo na ndi nkuzi anaghienwe mmasi n'inyocha abụ edederede Igbo. O bu onodu a kpalitere ederede a. Ebumnucheederede a bu ka a choputa uzọ di iche iche ufodu ndi odeabu Igbo a horo si ziputa omenalaIgbo n'abụ ha. A ga-agbaso usoro atutu nkomiiko n'itucha abụ ederede a horo manyochakwa ufodu ederede nchoputaga dabara adaba n'isiokwu a. Ntucha e mere na-egosi naomenala na ufodu nkwenye ndi Igbo putara ihe putara ihe n'abụ ndi a horo. Omenala eziputara n'abụ ndi ahụ nwechara ihe mmuta di na ha. A na-atu anya na ederede a ga-enye akamee ka ihe gbasara abụ ederede Igbo dowaga ndi ogu na ndi niile nwere mmasi n'ebe abụIgbo di anya. N'ih i nke a, oru nchocha a na-atunye aro ka ndi ntule agumagu, ndi nkuzi, umuakwukwo na ndi niile ihe gbasara agumagu Igbo na-amasi gbaoko aka onu n'ikwalite na n'iwulite onodu agumagu Igbo n'oge ugbu a site n'imewanye otutu nchocha gbasara ya.

Ndubanye

Abụ Igbo bu akpa nke ihe di n'ime ya bara uba. N'ime ya anyi ga-ahụ ihe ndi na-egosi: amamihe, omenala, nkwenye, okpukperechi, akpamike ndi Igbo na ihe Igbo chere na o bu ya bu ihe oma na ihe kwesiri ekwesi. (Uba-Mgbemena, 2012: ix).

Ederede a gbadoro ụkwụ n'ịtule ụfọdu omenala ndị odeabụ Igbo a hooro ziputara n'abụ ha. Abụ ederede Igbo bụ abụ ndị e cheputarama detuo ha n'akwukwo. O bụ otu n'ime ngalaba agumagu Igbo. Dị ka o si metuta ederede a, a ga-ewere agumagu ederede Igbo dika agumagu ndi ahụ e cheputara, nke na-eziputa echiche na uzọ ndu ndi Igbo tinyere omenaala ha bu nke e jiri naani asusu Igbo wee dee. Agumagu Igbo malitere mgbe ndi Igbo malitere ndu ha. Ndi Igbo na-esite n'agumagu egosiputa nkwenye ha, omenala ha, usoro ebimndu ha na nhuruuwa ha.

N'aka nke ozo, omenala bu usoro ebimndu ndi. O metutara nkwenye ha, echiche ha, odinala ha, ejiji ha, nri ha, egwu ha, nka ha, asusu ha na ihe di iche iche e ji mara ha. Omenala na-aputa ihe n'ebe niile n'etiti ndi mmadu, o bukwa ihe mejuputara ya ka a na-enyefe ndi ohaobodo site n'asusu karja n'ihe onatarachi. Ndi Igbo di ka agburu ndi ozo nwere omenala ha puru iche nke na-egosiputa njirimara ha, nke mere ha ji iche n'agburu ndi ozo (Ikwubuzo, 2012).

N'ala Igbo n'oge gboo, o bu site n'onu ka ndi nne na nna si ahanye omenala ha n'aka umu ha. N'ihu na e nweela igwe na-ebiputa akwukwo n'oge ugbu a, otutu ndi odee agumagu Igbo na-esitezi n'oru ekereuche ha eziputa omenala, uzonu na ihe di iche iche metutara nkwenye ndi Igbo. Ebumnoobi ha bu ka e site n'uzo di etu achekwaba omenala ndi ahụ ma mee ka uzo ndu, nkwenye na nhuruuwa ndi Igbo putawaga ihe, na-eto eto ma dowaga ndi Igbo, okachasi umu na-eto eto anya. N'agbanyeghi na ndi odee agumagu Igbo na-agba mbọ di etu a, ihe gbasara omenala na nkwenye ndi Igbo kana-agbagwoju otutu ndi ntorobia anya. Otutu ndi nne na nna anaghi agba mbọ kwesiri ekwesị n'ihafenye omenala ha n'aka umu ha. Nke a mere na otutu ndi ntorobia amaghizi aka nri na aka ekpe n'ihe gbasara asusu omenala na agumagu Igbo. Ufodu umu akwukwo no na ngalaba amumamu Igbo anaghi enwe mmasi n'inyocha abụ ederede Igbo. Nchoputa na-egosi na ha kara nwe mmasi n'inyocha iduuzi na ejije ederede Igbo karja n'abụ edederede Igbo. Ka o di ugbu a, agumagu na omenala Igbo anaghizi aga n'ihu etu kwesiri. Ihe kpatara nke a gunyere obibia ndi ocha na mba Afrika na n'ala Igbo kpomkwem, mmepe, uka, nkanuuzu na usoro agumakwukwo ha webatara n'ala Igbo. Ihe ndi a bu nnukwu ihe ima aka n'ihu nyere asusu, omenala na agumagu Igbo. O bu ihe ndi a mere na otutu ndi Igbo na-ahutazi ufodu omenala na nkwenye

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

ndị Igbo ka ihe ruru aru. Otutu ndi ntrobija elegharala njirimara ndi Igbo anya. O bu nnukwu ihe mwute na ufodu ndi ntrobija karanwe mmasi n'ebe uzọ ndu, njirimara, asusu, akparamaagwa na ejiji ndi ocha karija nke ndi Igbo. Ufodu n'ime ha aghoola "Okwakariri onye nwe ozu" n'ebe uzọ ndu, asusu, akparamaagwa na ejiji ndi ocha di.

O bu onodu a kpalitere ederede a, nke na-enyocha omenalaIgbo ufodu e ziputara n'abu ederede a hooro. E si n'akwukwo abu ndi a: *Akpa Uche na Nka Okwu* hooro abu ndi e nyochara. Abu ndi a ga-enyocha bu: "Nkwu", "Oji", "Igba Ndu" na "Ihu Nwata Eze". A ga-agbaso usoro atutu nkomiiko n'itucha abu ndi a hooro. A ga-esite n'ederede a mee ka ihe gbasara ufodu omenala Igbo dowaga ndi ntrobija anya. A na-atukwa anya na ederede a ga-atunye utu nke ya n'akpomooku a na-akpo ka ihe gbasara asusu, omenala, nkwenye, ejiji, uzọ ndu, nka, aka oru, nhuruwa, dgz ndi Igbo putawaga ihe, na-eto eto ma na-agawanye n'ihu n'oge ugbu a.

Ntuleghari Agumagu

N'ebe a, e tulerede ederede nchocha di iche iche ndi odee na ndi oka mmuta agumagu derela gbasara isiokwu nchocha a. Ebumnobi nke a bu iji choputa ebe oru ha si yite maobu di iche n'ederede a, nakwa iji mata ma o nwere mperi di n'oru ha nke a ga-eji oru nchocha a wee mechie. N'iji mee nke a nke oma, a ga-enyocha atutu agumagu, tulegharia atutu nchocha ma nyochakwa edemede nchoputaga e merela n'isiokwu a.

Atutu Edemede

Di ka e si kwu, a ga-agbaso atutu nnyocha agumagu nkomiiko wee nyochaa ejije ndi a hooro. Atutu nkomiiko bu otu n'ime atutudi iche iche a na-agbaso wee na-enyocha agumagu. Atutu a na-elebakarianya n'ihenhumama di iche iche na-aputakari ihe n'oru agumagu. Abrams (2005; 13) mere ka a mata na a bia na nnyocha agumagu, okwu a bu ihenhumama na-egosiputa usoro akuko, udidi emereme, udidi agwa, isi okwu, na nhurunuche nke otutu n'ime ha na-aputakari ihe ugboro ugboro n'oru agumagu. Ogene (2010:35) kowara na atutu a anaghi agbado ukwu naani ka e si webata ihenhumama n'agumagu, kama, o na-elebanye anya na nhurunuche, agwa na motiif di n'agumagu. O gakwara n'ihu kowaputa na ihe kachasi ndi onyocha atutu a mkpa bu ichoputa etu nkomiiko si

abata n'oru agumagu nakwa ka ha si emetuta ndi oguu. O mekwara ka a mata na ndi onyocha atutu a kwenyere na ihenhumama so n'otu ihe kacha akwalite ike agumagu.

A choputara atutu a n'afu 1934; mgbe Maud Bodkin biputara *Archetypal Patterns in Poetry*. Onye bu isi a huru kwaba okpu n'atutu a bu Carl Gustav Jung. Ndi ozu na-akwado ya gunyere: Joseph Campbell, Robert Graves, Leslie Fieldler, Northrop Frye, Maud Bodkin, Wilson Knight, dg. Atutu a malitere diwa ire n'agbata afu 1950 na 1960. N'echiche nke ya, Guerin (1992:6) na-ekwu na onye onyocha atutu a na-enwekari mmasi n'ebe akuko ala, akuko okike na akuko ndu chi di iche iche di. O choputakwara na otutu ndi oka na ndi nkuzi agumagu enwekebeghi mmasi n'atutu a n'agbanyeghi mkpa o di, maka na o hibere isi n'otu nzuzo. Ozo, Dobie (2012: 62-63) kwadoro na atutu a na-amu maka isi okwu, motiif, nhuriuche nakwa ihenhumama putakarichara ihe ugoro ugoro n'agumagu. Nhuriuche ndi a na-eziputa otu udi mmetuta n'agburu niile, mgbe o bua a kpofuru ha aha. O kwenyekwara na ndi onyocha atutu a na-enwekari mmasi n'ebe akukoala, akuko okike na akukondu chi di iche iche di. O kwara nkomiriko dika akuko gbasara mmalite ihe di iche iche. O sikwa na atutu a nwekwara mmasi na mmalite ihe di iche iche nakwa nkomiriko.

N'omumaatu ya, Dobie kwara na agburu obula nwere odogwu, onye a na-ahuta dika onye nzoputa. Mgbe obula a kporo odogwu a, o na-egosiputa na o meela ihe mmadu nkiti agaghi emenwu. A na-amatakarị odogwu a site n'udidi omumu ya, mmekpa umunne ya ma o bu ajo eze; nke ga-ezipu odogwu njem ebe ebumnobi ya bu kaosite na njem ahụ memilaa ya, dg. Kennedy na Gioia (2010) kwakwara na e nwere udidi agwa onye onyocha atutu a na-achoputakarị, di ka obo obo, onye na-enwe mmetuta ka o bo obo maka onwu nna maobu onye ezinaulo ya. O na-achoputakwa ufodu odimara enweghi ndu, dika anyanwu, onwa maobu ihe ekere gbara elu ugoro ugoro n'agumagu iji nye ha mputara putara ihe. Ogene (2010: 35) ziputakwara ufodu ihenhumama e nwere n'agumagu dika: (i) umu nwaanyi, nke nwere ike iputa ezigbo nne, ajo nne, dg (ii) mmiri – nke nwere ike iziputa okike, nsacha, omumu, uto, dg.

Uru atutu a bara bu na o na-achoputa uzọ di iche iche e si ziputa nkomiriko n'agumagu. O na-eziputa ma na-enyekwa ezi nkowa gbasara mgbama okpu, agwa na motiif e ziputara n'agumagu. Atutu

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

a nwere usoro o na-agbaso. O na-eziputa nkwenye na nsirihu ndu ndi. O na-eziputakwa akuko gbasara okike uwa, akuko odogwu, dg.

Ntuleghari Edemedede Nchoputa ga

Otutu ndi okammuta na ndi ntule agumagu ederede Igbo emeela otutu nchocha ma deputakwa ederede nchocha di iche iche na ngalaba abu ederede Igbo. N'ebe a, a ga-atule nchoputa ha di iche iche.

Ugonna (1982) n'ederede ya lebara anya n'onodu na otuto abu Igbo. O gbadoro ukwu n'akwukwo abu Igbo di iche iche e biputarala wee kpebie na abu Igbo na-eto n'uzo kwesiri ekwesi. O mekwara ka a mata na nke a ga-enye aka mee ka asusu Igbo gbanyesie mgborogwu ike. N'akuku nke ya, Uzochukwu (1982) n'ederede ya ruturu aka na nsogbu di iche iche a na-enwe na ntule abu onu. O gbadoro ukwu na ndina na emereme wee kewaa abu onu Igbo. O lebakwara anya n'etu mmenwere abu si aputa ihe n'abu onu Igbo.

N'ederede ya, Ikwubuzo (2001) tulere abu ederede Igbo di iche iche. O choputara na ufodu ndi odeabu Igbo na-esite n'abu ha wee na-eziputa echiche di iche iche ga-enye aka n'ikwalite idinootu na agamnihu obodo. N'ikwado Ikwubuzo, Jenkwe (2007), n'edemedede ya choputara na e nwere ike isite n'ufodu abu gbadoro ukwu n'ohaobodo wee kwalite agamnihu nke obodo.

Ozo, n'ederede ya, Ikwubuzo (2006) tuchara ufodu abu Chukwuezi. O choputara na Chukwuezi nwere nnukwu mmasi n'omenala Igbo. O choputakwara na mmasi Chukwuezi nwere na nchekwa omenala Igbo abughi naani n'ejije ya ka o na-aputa ihe. Kama o na-aputakwa ihe n'abu ya. O mekwara ka a mata na edemedede Chukwezi mere ya ka o puta ihe dika onye Afrika na-egosikari mmasi na njirimara ndi Afrika.

N'iga n'ihu, n'ederede ya ozo, Ikwubuzo (2007) lebara anya na mmalite, otuto na omumu abu ederede Igbo. O ruturu aka n'ihe ndi na-akwalite otuto abu ederede nke gunyere na ufodu ndi odeabu jizi aka ha ebiputa akwukwo abu ha, ndi huru asusu Igbo n'anya na-eziputa mmasi ohu n'ebe asusu Igbo di, nsogbu ndorondoro otografi akwusila, dgz. O gawkwara n'ihu tulesi onodu abu ederede Igbo n'oge ugbu a ma choputakwa ihe di iche iche e nwere ike ime

ka abụ ederere Igbo na-etowanye. Ha ɡunyerere: iweputa usoro omumụ ogbara ohuu di mfe n'omumụ abụ ederere Igbo, ka ndi mmadu gbanwee akparamaagwa n'ebe asusu na agumagu Igbo di ma na-ahuta ha ka ihe omumụ tozuru oke, ndi nkuzi agumagu Igbo kwesiri izulite nkaedide n'ime umu akwukwo site n'igba ha ume ka ha na-edeputa abụ nke ha, dgz.

Onah na Diala (2007) lebara anya n'odidi abụ ederere Igbo kwesiri ekwesi. Ha ziputara ihe ndi na-akwalite odidi abụ ederere Igbo dika: isiokwu dabara adaba, asusu maobu nhukwu, nhuruuuuche dabara adaba, dgz. Na nchoputa ha, ha mere ka a mata na ufodu ndi odeabu Igbo anaghi agbasocha ihe ndi a na-akwalite odidi abụ n'edemede ha. Mana nwa nchocha choputara na ihe kpatara nke a bu na otutu ndi odeabu Igbo na-adabere n'ikenkeedideabu ha wee na-edeputa abụ ha.

Okedjadi (2009) n'ederere ya kowara na e nwere ike igbaso usoro a kporo "Poetry Generating Loops" na nkuzi na omumụ abụ wee kpolite mmuo na mmasi umu akwukwo n'ebe abụ di. O kowara na usoro a ga-enye aka mee ka umu akwukwo na-aghotawanye nka di iche iche e ji ede abụ. O mekwara ka a mata na usoro a ga-enye aka zulite anya echiche umu akwukwo n'ide abụ nke ha. N'ikwado Okedjadi, Awugosi (2010) n'ederere ya lebara anya n'onodu nkuzi na omumụ abụ ederere Igbo n'ulo akwukwo di elu. O choputara na otutu umu akwukwo anaghizi enwe mmasi n'imụ abụ ederere Igbo. Ufodu si na abụ tara akpu, ebe ufodu na-ekwu na asusu abụ na-esi ike nghota. O gara n'ihu ziputa usoro di iche iche e nwere ike igbaso wee kwalite mmuo otutu umu akwukwo n'ebe abụ ederere Igbo di . N'ederere ya ozo, Okedjadi (2009) lebara anya n'ufodu abụ Igbo gbadoro ukwu n'ochichi. O choputara na ufodu ndi odeabu Igbo na-eziputa ihe gbasara usoro ochichi n'abụ ha. O mekwara ka a mata na ihe di iche iche ufodu ndi odeabu na-eziputa n'abụ ha ga-enye aka n'ikwalite ezi ochichi na ochichi onye kwuo uche ya.

N'iga n'ihu, Nwibe (2010) n'ederere ya tulekwara ufodu abụ ederere Igbo gbadoro ukwu na ndorondoro ochichi. O choputara na ufodu ndi odeabu na-esite n'abụ ha wee katoo ochichi nchigbu ma kwalite ezi ochichi. N'akuku nke ya, Agwuna (2010) nyochara ufodu abụ ikpe di *n'Uche bu Afa*. O choputara na ufodu ndi odeabu Igbo na-esite n'abụ ikpe na nkocha wee katoo akparamaagwa ojoo di iche iche n'ohaobodo. O mere ka a mata na ebunnoobi udi abụ a bu

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

ka e site na ya mee ka akparamaagwa ojoo mmadu di iche iche belata n'ohaobodo.

N'ikwado Agwuna, Obi (2013) nyochakwara ufodu abu ikpe. O choptara na ikpe bu otu isiokwu ndi odeabu Igbo na-agbadokari ukwu na ya were eziputa oru nka ha. O kowakwara na ebumnoobi udi abu a bu ikato akparamagwa ojoo di iche iche n'ohaobodo. Eze (2012) nyochara ufodu abu ederede Igbo. O choptara na ufodu ndi odeabu Igbo na-eziputa odimara di iche iche metutara omenaala n'abu ha. O mekwara ka a mata na ebumnoobi ha bu ka e site n'abu ederede Igbo chekwaba ma kwalite omenala na nkwenye ndi Igbo di iche iche.

N'aka nke ozo, Nwokoye (2012) lebara anya na nka ndi iche iche e ji edeputa abu. O choptara na nka ndi a na-enye aka eziputa nkamma n'abu. N'ebe oguu no, o mere ka a mata na o buru na oguu nwee ezi mmuta gbasara nka ndi a, na o ga-eme ka omumu abu Igbo diri ya mfe.

N'akuku nke ya, Nsolibe (2013) nyochara abu ederede Igbo abuo a: "Uko N'uju" na "Ndi Ochichi" si n'akwukwo abu a kporo *Utara Nti*. O gbadoro ukwu n'abu ndi a wee chopta na abu Igbo bu ngwaoru e nwere ike iji wee katoo ochichi ma kwalite ezi ochichi n'ohaobodo. N'ikwado Nsolibe, Nnyigide (2013) nyochakwara ufodu abu ederede Igbo gbadoro ukwu n'usoro ochichi. O choptara na ndi odeabu Igbo na-eziputa ihe di iche iche ga-enye aka n'ikwalite ezi ochichi. O mekwara ka a mata na ihe ndi a ga-enye aka n'ikwalite ezi nchekwa na nkwasiike nke ohaobodo.

Ozo, Nnyigide (2014) nyochara ufodu abu ederede Igbo gbadoro ukwu n'ochichi obodo. O choptara na ufodu ndi odeabu Igbo na-esite n'abu ha wee na-eziputa uzoo di iche iche a ga-esi wulite obodo. Ozokwa, Nnyigide (2014) nyochakwara ufodu abu ikpe ederede Igbo nakwa abu ndi na-eziputa nhuruwa ndi Igbo. O choptara na ufodu ndi odeabu Igbo na-esite n'edemede ekereuche ha wee ziputa ihe di iche iche gbasara ndu ndi Igbo na ka ha si elegara uwa anya. O mekwara ka a mata na ufodu ndi odeabu na-esitekwa n'abu ha wee katoo akparamagwa ojoo di iche iche a na-ahu n'ohaobodo. Ebumnobi ha bu ka e site n'udi abu a mee ka ihe ojoo belata n'obodo.

N'akuku nke ya, Meludu (2014) lebara anya n'otutu abu ederede Igbo nwere otu udi isiokwu. O choptara na ufodu ndi

odeabụ Igbo na-edekari n'otu ụdị isiokwu. O mekwara ka a mata na ha na-eziputa echiche na akanka di iche iche n'isiokwu ndi ahụ.

Nchikọta Ntuleghari Agumuḡu

Site na ntuleghari ederede nchoputa ga e mere, a ga-ahụ na otutu ndi okammuta na ndi ntule agumagu Igbo enyochaala ufodu abụ ederede Igbo n'uzo di iche iche. Ha edeputakwala otutu ederede gbasara ha. Mana e lezie anya nke oma, a ga-achoputa na ederede ha kara gbado ukwu n'ufodu ihe ndi ozo a na-eziputa n'abụ ederede dika ndorondoro ochichi, onodu ohaobodo, usoro ichu nta akunauba, ihe gbasara jenda, ikocha ndi ochichi, dgz kari a n'omenala na nkwenye ndi Igbo. Nke a na-egosi na o nwekebeghi nchocha doro anya e merela nke gbadoro ukwu kpomkwem n'iziputa omenala n'abụ ederede Igbo. O bu onodu a kpalitere ederede nchocha a, nke hiwere isi n'iziputa omenala ndi Igbo di iche iche ufodu ndi odeabụ Igbo a horo ziputara n'abụ ha. A na-atu anya na nke a ga-enye aka mee ka ihe gbasara omenala Igbo putawaga ihe ma dowaga ndi Igbo, okachasi ndi ntorobia Igbo anya. Nke a di mkpa okachasi n'oge a a na-akpo oku ka agbuuru Igbo were omenala yak poro ihe.

Nziputana Ntule Omenala Igbo N'abụ ederede Igbo a horo

N'abụ Nzeako o kporo "Nkwu" n'Akpa Uche, o ziputara onodu akuku ahụ osisi nkwu a na-akpo omu nkwu na ndu na nkwenye ndi Igbo. O sitere n'abụ a gosiputa ihe di iche iche omu nkwu na-anochite anya ya n'omenala ndi Igbo. O ji nkebiabụ nke asaa, asato na nke iteghete ziputa nke a. O si:

Omu nkwu, ka e ji ama ogu;
E jikwa ya eke ihe okike;
Mgbe obula e kere ya n'ulo gburugburu;
O gosiri na a na-ere ya ere n'ike.

Omu ka dibia na-akpa ka nkata;
Nke ndi mmadu na-eji achujaja.
Osisi e gere omu gburugburu'
Bu osisi ekwensu nke gburu mmadu

Ndi na-ago mmuo na-ege okwu aru si ha omu,
Mgbe ha na-egburu arusi ha anu.
Ugbo ala e gere omu n'azu na n'ihu,

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

Gosiri na o bu ozu mmadu
(Nzeako, 1975: 17)

Site n'usoro atutu nkomiriko a gbasoro nyochaa abu a, a choputarana odeabu a ziputara ihenhumama na ya. Ihenhumama a bu omu nkwu. Di ka e si ziputa ya n'abu a, o na-anochite anya ihe di iche iche n'omenala na nkwenye ndi Igbo. E ji ya ama ugu. E jikwa ya eke ihe okike. Mgbe obula e kere ya n'ulo gburugburu, o na-egosi na a na-ere ulo ahụ ere n'ike. Ndi dibia ji ya akpa nkata nke ndi mmadu na-eji achu aja, dgz.

Anyi choputakwara na Ubesie na-esite n'abu Igbo eziputa omenaala na nkwenye ndi Igbo. N'abu o kporo "Oji" n' *Akpa Uche*, o ji nkebiabu nke ano, ise isii, asaa na nke asato ziputa onodu oji na ndu, omenala na nkwenye ndi Igbo. O si:

Oji bu nri mmuo na
Nke anyi na mmuo na-eriko
A si na anya huru ndi mmuo
Anaghi ano ndu na-etu onu
Mmadu na mmuo na-ata oji
E mechaa mmadu adi ndu

Okenyè jide ude oji sọ ude
Ndi mmuo ana-ana nti
Ihe mmadu na-akpo ha oku
Ka ha bia gere mmadu nti
Okenyè jide oji n'aka
O na-arịọ màkà ndu mmadu
Ihe oma ga-emenụ, ise!
Nke ojọọ gà-àgbafù, ise!
Ihe oma biwanụ, ise!
Nke ojọọ gà-ahapụ, ise!
Akụ nà ụba, nà ụmụ, ise!
Ezi mmadu nà enyì, ise!

Egbe gà-eberenụ, ise!
Ùgò gà-ebereụ, ise!
Nke jere bere, wèe ju
Nà ibè ya gà-ebè, ise!

Nku hapu ikwā ya, kāmà
Ya fèwe ebèghì èbè, ìse!

Oji dī□ntà n'anya mmadu
Mà ihe e ji ya ème dī egwù
E nwee òbià, oji àpùta
E ji ya àchù àjà, m' o bu
Jiri yā na-àgba ndu na òha.
(Ubesie, 1975:40-42).

Ubesie ji abụ a kòwapùta nkwenye ndi Igbo gbasara oji. Di ka e si ziputa ya n'abụ a, oji bu mkpuru osisi nwere nnukwu onodu na ndu ndi Igbo. Ha kwenyere naha ji ya enwe ezi mmekorita n'etiti ndi di ndu na ndi nwuru anwu. Nke a mere na ha na-eji oji ekpe ekpere ma jirikwa ya arigota chi ha otutu ihe. E si n'abụ a ziputa mmeme ndi Igbo na-emere oji, usoro e si ago oji nakwa ihe di iche iche e ji oji arigota di ka: ihe oma, akụ na uba, umu, dgz. Di ka odeabu a si kowa, tupu a taa oji n'ala Igbo, a ga-ebu uzọ goọ ofo. Nke e putara ikpe ekpere. Mgbe a na-ago oji, ndi no nso na-aza: "Ise". N'ala Igbo, nwaanyi anaghi ago oji. Nke a bunkenye ndi Igbo.

Site n'usoro atutu nkómirikò a gbasoro nyochaa abụ a, a choputara na odeabu a ziputara ihenhumama na ya. Ihenhumama a bu oji. Oji nwere onodu puru iche n'omenala, nkwenye na ekpemekpe ndi Igbo. O bu nke a kpatara ha ji emere ya mmemme puru iche. Mmemme oji bu omenala zuru Igbo niile onu. N'agbanyeghi na ufodu ndi Igbo na-eleghara omenala ha anya n'oge ugbu a, otutu ndi Igbo ka na-akwanyere oji uguwu. Ima atu, a bia n'ogbakò ndi Igbo a na-asu supiri supiri, mgbe obula e chere oji, a na-agbanwe asusu ahụ ma were asusu Igbo goọ oji. Ndi Igbo kwenyere na oji anaghi anu asuu ozọ karja asusu Igbo. Site n'abụ a, e ziputara ihe di iche ndi Igbo ji oji eme. Ha bu ndi a: ile obia, ichu aja na igba ndu. Ihe ndi a mejuputara omenala ndi Igbo.

N'abụ Maduekwe o kporo "Igba Ndu", o ziputara omenala ndi Igbo a na-akpo igba ndu. Ndi Igbo na-agba ndu mgbe enweghi afọ ojuju na mmekorita mmadu na ibe ya. Ha na-eme nke a n'ihì na ha kwenyere na ndu na-atọ utọ. Ogbalu (1981) bu omenala ndi Igbo e si na ya akwalite ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. Igba ndu naewepu ihe itu egwu obula n'etitimmadu na ibe ya. Ebumnoobi e ji agba ndu bu ka mmadu ghara ime mmadu ibe ihe ojoo n'uzo obula.

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

E nwere ndị dị iche iche na-agba ndụ. Di na nwunye na-agba ndụ. Nwanne na nwanne na-agba ndụ. Enyi na enyi na-agbakwa ndụ. O si n'abụ ya kowaputa onodu e ji agba ndụ. O si:

Bia kà ànyị gbàa ndụ,
O buru na anyị gà-àbụkwa nnu nà osè ozo
Kà o weē m anya nà i gaghi àhụ
Ihe gā-ālā m ndụ n'iyi, dubà m nà ya;
I gaghi emeto aka gi chowa igbafu m obara.

Bia kà ànyị gbàa ndụ,
Nna anyị hà mgbe ochiè dówèrè ya;
Ujọ di, kà e kwerita nkwa n'ihu iyi si;
“Agaghi m achowa uzọ imēbiri gi uwa gi”,
Ànyị gà-agbà ndụ ebe m mààrà onye i bu;
Igbawa n'anya ihe a nà-àgba na nti,
Abughi egwuregwu na-ewèta ichi ochi.
(Maduekwe, 1979: 10-11).

Site n'usoro atutu nkomiřiko a gbasoro nyochaa abụ a, a choputara na odeabụ a ziputara omenala Igbo na ya. Omenala a bu igba ndu. Na nkebiabụ nke atọ, o mere ka a mata na igba ndu bu omenala ndi Igbo n'oge gboo. O kowara na nke a bu nkwa mmadu na-ekwe n'ihu iyi na ya agaghi eme mmadu ibe ya ihe ojoo di ka igbu mmadu maobu gbaa izu imegide mmadu ibe ya. Site n'abua, a ga-achoputa na igba ndu bu omenala na usoro obibi ndu ndi Igbo puru iche. E lee anya na nkeji abụ atọ odeabụ a ji ziputa abụ a, a ga-achoputa na o webatara nka edideabụ a na-akpo kwunkwukwa, ebe o si, “Bia ka anyi gbaa ndu”. Nke a bu iyi gosi na omenala a bu ihe di oke mkpa na ndu ndi Igbo. N'oge ugbo a, a choputara na omenala adighizi ire ka o di n'oge gboo n'ihu akparamaagwa ufodu ndi uka na-akpasu omenala Igbo. Ufodu n'ime ha na-ahutazi omenala a ka ikpere arusi. N'otu aka ahukwa, n'abụ ya ozo o kporo “Ihu Nwata Eze”, Maduekwe ziputakwara omenala Igbo ozo. Nke a bu omenala ndi Igbo na-emere umuaka. Ndi Igbo kwenyere na nwata ibu uzọ pu eze ala bu ihe di mma. Mana nwata ibu uzọpu eze elu bu aru. N'ihu nke a, a muo nwa, a na-eleta anya nke oma rue mgbe o puwere eze. O buru na nwata ahụ buru uzọ puo eze ala, a na-enwe onu puru iche ma

mekwa omenala pụrụ iche iji hụ ya eze. Odeabụ a sitere na nkebi abụ ndị a zipụta nke a. O sị:

O bụdighị obere ihe ka nwa anyị mere;
Ipu ezē n'uzọ ndị anyị dōwèrè ya.
Zòlie gòsị òbòbò, nwa anyị emeghị nsọ ala.
Mbu, kpọrọ ya gòsị diòkpa nwe òbòdò,
Gwa ya na nwa ahụ èmezùola ihe àla chọrọ
Ụkwụ pụtakwa gị ezi, ya bàwa gị be ndị òbòdò
Nke onye nwèrè, ya nyè nwa mere mmā n'òbòdò.

O bụrụna ihe dajọrọ, eze elu mīrī pụta mbụ,
Arụ ala ka o mèrè, arụ ịzòligbapụ n'òbòdò.
O dubā anyị ariri, à chọwa Nnàmdị □ Olebàra,
Nwoke kara aka n'ìkwā arịrìn'okwu ọnuma .
Chi ka anyị gà-ekèle na o mèèrè ànyị, ọgọ
Ghòchie ihe egwù à nne kwè akpali nwa ịgbì elu.
Anyị gà-àkpọzị oriri àmàrà ma a kọchaara òbòdò.
(Madụekwe, 1979:28-29)

Site n'usoro atụtụ nkómīrīkọ a gbasoro nyochaa abụ a, a chọputara na odeabụ a ziputara omenala Igbo na ya. Omenala a bụ ihu nwata eze. N'ala Igbo n'oge gboo, o buri na nwata buru uzọ puo eze ala, a na-emere ya mmemme puru iche. Na nkebi abụ nke mbụ, odee ziputara obi anuri na nwa ya bu uzọ pu eze ala. O ziputakwara usoro e si eme mmemme ihu nwata eze. Ihe mbụ a na-eme bu ikporo nwata ahụ gosi ya eze obodo. E mesia nke a, a kporo nwata bawa be ndi obodo ka ha wee nye ya onyinye di iche iche. N'oge ugbu a, omenala a adighi ire. Ihe kpatara nke a nleghara anya otutu ndi na-eleghara omenala ha

Nchoputa na Nchikota

Site n'abụ ndi e nyochara n'ederede a, a chọputara na ufodu ndi odeabụ Igbo na-eziputa omenala Igbo di iche iche n'abụ ederede ha. Ebumnobi ha bu ka e site n'uzo di etu a mee ka omenala, nkwenye, uzọ ndu na nhuruuwa ndi Igbo towanye. N'hi nke a, o di mkpa ka ndi ntorobia, umu akwukwo, ndi nkuzi na umu Igbo niile tinye uchu n'omumu agumagu Igbo, okachasi n'abụ ederede Igbo iji choputa ma mutakwa ihe niile di mkpa e ziputara na ha. Ya mere, ederede a na-atunye aro ka ndi ntule agumagu, ndi nkuzi, umuakwukwo na ndi

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

niile ihe gbasara agụmagu Igbo na-amasi gbakoo aka onu n'ikwalite na n'iwulite onodu asusu, omenala na agumagu Igbo n'oge ugbu a site n'imewanye otutu nchocha gbasara ha.

***Nkoli Mercy Nnyigide**

Department of Igbo, African and Asian Studies

Nnamdi Azikiwe University, Awka, Anambra State, Nigeria

nm.nnyigide@unizik.edu.ng

Na

***Gladys Ifeoma Udechukwu**

Department of Igbo, African and Asian Studies

Nnamdi Azikiwe University, Awka, Anambra State, Nigeria

gi.udechukwu@unizik.edu.ng

EDENSIBIA

- Abrams, M.H. (2005). *A Glossary of Literary Terms*, USA: Thomson Higher Education.
- Dobie, A. B. (2009) *Theory into Practice: An Introduction to Literary Criticism*, Boston: Wadsworth.
- Dobie, A. B. (2012) *Theory into Practice: An Introduction to Literary Criticism*, Boston: Wadsworth.
- Ekechukwu, R. M. (Ed). (1975). *Akpa Uche*, Lagos: Oxford University Press.
- Guerin, W. L. (1992). *A Handbook of Critical Approaches to Literature*, New York: Oxford University Press. <http://webworld.unesco.org/safeguard/en/txt.htm> accessed 20th March, 2013.
- Ikwubuuzo, I. (2007). "Three Decades of Written Igbo poetry: An Appraisal of its Growth" in Nwadike, I.U. (Ed.). *Journal of Igbo Studies*, Department of Linguistics, Igbo and other Nigerian Languages, University of Nigeria, Nsukka, Vol. 2, pp. 51-56.
- Ikwubuzo, I. (2001). "Ethnic Integration and Social Harmony in Nigeria: The Igbo Literary Artist as a Nationalist", in Agwonoro, E. (Ed.). *The Humanistic Management, A Formula for Development in Nigeria*, Lagos: Murtab Press, pp. 204-220.
- Ikwubuzo, I. (2006). "The Myth of a "Black God" in Chukwuezi's Poetry" in Ezeigbo, T.A. and Aribisala, K.K. (Eds.). *Literature, Language and National Consciousness: A Festschrift in Honour of Theo Vincent*, Lagos: University of Lagos Press, pp. 43-55.
- Kennedy, X. J. and Gioia D. (2007) *An Introduction to Poetry*. New York: Pearson Longman..
- Maduekwe J. C. (1979). *Nka Okwu, Ibadan: Caxton Press.*

Nnyigide na Udechukwu: Ntule Omenala Igbo...

Nnyigide, N.M. (2013) “Agumagu Igbo dika Ngwaorụ n’Ikwelite ezi Nchekwa na Nkwusike Ohaobodo”, A Conference paper presented at the 2013 Faculty of Arts International Conference, Nnamdi Azikiwe University, Awka, Anambra State.

Nnyigide, N.M. (2014). “Critical Analysis of Some Modern Igbo Philosophical and Satirical Poems” in Nwafor, O. (Ed.) *Mgbakoigba Journal of African Studies*, Department of Fine and Applied Arts, Nnamdi Azikiwe University, Awka, pp: 28-45

Nnyigide, N.M. na Egenti, C. M. (2013) “African Unity and Development in Some Modern Igbo Poems” a Conference Paper Presented at The 19th Annual Conference of the International Society for African Philosophy and Studies (ISAPS) held at Nnamdi Azikiwe University, Awka, Anambra State.

Nsolibe, O.T. (2013). “Poetry: An Instruemnt of Advocacy as Exemplified in the Poem “Uko N’uju” and “Ndi Ochichi””, Ederede Seminar PhD, University of Nigeria, Nsukka.

Nwadike, I. U. (1992) *Ntoala Agumagu*, Nigeria: Ifunanya Publishers.

Nwadike, I. U. (2003) *Agumagu Odinala Igbo (Igbo Oral Literature*, Nimo: Rex Charles & Patrick.

Nwokoye, A.N. (2012). “Humanities and Good Governance: Reflections from Igbo Poetry” in A. B. C. Chiegboka, T. C. Utoh-Ezeajugh, E. U. Ibekwe, C.C. Nwosu, N. C. Oguno, K. L. Nwadiakor., *The Humanities and Good Governance*, Nimo: Rex Charles and Patrick.

Nwokoye, A.N. (2012). “Poetic Devices in Igbo Poems” in *An International Journal of Igbo, African and Asian Studies*, Nnamdi Azikiwe University, Awka, Nigeria, Maiden Edition, pp. 154-165.

Nzeako, J. U. (1986). *Omenala ndi Igbo*, Ibadan: Longman.

- Ogene, M. S. (2010). *Literary Appreciation*, Enugu: Nolix Educational Publications.
- Okeadiadi, A. N. (2009). "Using Poetry Generating Loops to Facilitate Students Engagement with Poetry in Eyisi, Odimegwu and Ezenwa-Ohaeto, N. (Eds), *African Literature and Development in the Twenty-first Century*, Imo: Living Flames Resources, pp:117-126.
- Okeadiadi, A. N. (2009). "Promoting Democratic through Literature: The Contributions of the Igbo Poetry" a conference paper presented at UNIZIK Faculty of Arts Annual Conference, May, 2009.
- Onah, C.S. and Diala, P. A. (2007) "Decorum in Igbo Poetry" in Anasiudu, B. N., G. I. Nwaozuzu, C. N. Okebalama (Eds.) *Language and Literature in a Developing Country Essays in Honour of Professor Benson O. A. Oluikpe*, Ibadan: Africana-First Publishers. pp: 64-79.
- Onyekaonwu, G.O. (2006). "Emenyonu's Concept of the Igbo Novel: A Critical Appraisal's in Agbodike, C.C. na Umeasiegu, R.N. (Eds) *UNIZIK Jounal of Arts and Humanities* vol. viii Enugu: Hunicon pp:138-151.
- Ogbalu, F.Ch. (1981). *Omenala Igbo*, Onitsha: University publishing.
- Ogbukagu, N.T. (2008). *Traditional Igbo Beliefs and Practices*, Enugu: Novelty Industrial Enterprises
- Uba-Mgbemena, A. (2012) *Echiche*, Ibadan: Gold Press.
- Ugonna, N. (1982). "The Growth of Igbo Poetry" in Ugonna, N. (Ed.). *Journal of Journal of Society for Promoting Igbo Language and Culture*, Department of African Languages and Literatures, University of Lagos, Lagos State, No. 1, pp. 20-25.
- Uzochukwu, S. (1982). "Features of Igbo Oral Poetry", in Ugonna, N. (Ed.) *Journal of Society for Promoting Igbo Language and Culture*, Department of African Languages and Literatures, University of Lagos, Lagos State, No. 1, pp. 36-49.
- Ubesie, T. (1987). *Odinala Ndi Igbo*, Ibadan: University Press.